

K situácii písania o literatúre

Dnešnú situáciu písania o literatúre pokúsím sa exponovať cez diskusný chiazmus nad dielom D. Tatarku, zvlášť nad jeho textami zo 70. a 80. rokov. Takáto synekdocha, ktorá môže pôsobiť svojvoľne, ako aj vôbec predbežné vymedzenie témy vyžadujú si však isté vysvetlenie. 1/ Samotný pojem a fenomén „situácie“ nepredstavuje totiž ľahostajne sa vyskytujúci rámec náhodných okolností, ale skôr to, čo sa roztvára a štrukturuje vďaka našej zaujatosti, angažovanosti, odhodlanosti, rozhodnosti (M. Heidegger) – pochopiteľne, s rubom v podobe našich limitov, zlyhaní, nedôsledností, apatií... 2/ Dnes uprednostňovaný pojem „písania“ naznačuje spontánne problematizovanie tradičnej triády literárnej teórie, historiografie a kritiky, ako aj následné oscilovanie medzi širšie a voľnejšie chápanou „teóriou“, resp. „interpretáciou“ na jednej strane a operatívnymi žánrami, čo majú ambície priamo, „mienkotvorne“ vstupovať do literárneho a kultúrneho diania, na strane druhej. 3/ Literatúrou, čo je vecnou témou, partnerom, inšpiráciou, zámenkou atď. takéhoto písania, budem tu rozumieť konšteláciu aktuálne vznikajúcich alebo čítaných textov, od ktorej sa však nedá odmyslieť všetko to, čo ako nezládnuté záležitosti z uplynulých dvoch-troch desaťročí vstupuje do nášho vedomia a svedomia.

Jedného z účastníkov diskusného chiazmu nad dielom D. Tatarku – J. Vanoviča bude mať možnosť český čitateľ poznať ako autora empaticko-monumentalizujúcej monografie o V. Černom, koncipovanej od začiatku 80. rokov. J. Vanovič v Náčrte štúdie o D. Tatarkovi (Literární noviny 1993, č. 43 - pod atraktívnejším názvom Tatarka a jeho démoni; knižne v autorovom súbore Nad textom a časom, 1993) uchopil tvorbu D. Tatarku ako cestu od straty viery v religióznom zmysle cez jej utopicko-sociálne surrogáty až po hľadanie nových zdrojov a možností ľudského sebauťvárania; v „písackách“ a sčasti aj „navrávačkách“ nachádza však len „fragmentárnosť, dokumentárnosť, nekomponovanosť a neprepracovanosť“, D. Tatarka tu podľa neho „nevytvoril, žiaľ, veľkú literatúru“ a neposkytuje „duchovnú cestu k oslobodeniu“. V konfrontácii s personalizujúcou emfázou osobnosti, celistvosti, veľkých, akoby ešte nesproblematizovaných hodnôt a literatúry ako morálnej inštancie vyznievajú teda texty D. Tatarku zo 70. a 80. rokov deficitne. Tento názor berie P. Zajac v skici o Tatarkovej biografickosti (zborník Ešte s vami pobudnúť. Spomínanie na D. Tatarku, 1994) nielen ako kritický súd, ale aj ako prejav kultúrnych rozpakov voči textom, čo sa vymykajú z vysokej, kultúrne ustálenej predstavy veľkej literatúry (mohol to aj paralelizovať s medzičasom uverejneným kriticko-polemickým textom V. Černého o Českom snáři L. Vaculíka). Pre P. Zajaca ako teoretika je charakteristická a určujúca emfáza zmyslu: nepredpokato a pružne vyhmätáva jeho utváranie a dianie aj v „neuralgických“ textoch, kde klasická optika v znamení osobnosti a celistvosti dáva skôr otázniky. V rámci široko rozvrhutej, otvorenej, postupne budovanej poetiky súčasnej literatúry P. Zajac odкрýva v textoch D. Tatarku zo 70. a 80. rokov využívanie marginálnych, nekanonických žánrov na zachytenie toho, čo sa ako individuovanosť, singularnosť, situačnosť a momentánnosť vzpiera veľkým dejinám, masívne chápanej spoločnosti a jej kultúrnym inštitúciám. P. Zajac, paralelne s M. Hamadom, podal aj obsiahlu rekonštrukciu Tatarkovej predstavy literatúry a kultúry, ako sa utvárala na pozadí spisovateľovej skúsenosti s dvoma totalitárizmami nášho storočia; D. Tatarka, jeho predstava literatúry ako „rozhovoru bez konca“ je napokon jedným z domácich literárnych zdrojov Zajacovho teoretického konceptu emfázy zmyslu (text M. Hamadu, ako aj P. Zajaca vyšiel v Slovenskej literatúre 1993, č. 2-3,

venovanej D. Tatarkovi). Kritik a teoretik V. Mikula, ktorý z komentovania aj bežnej literárnej produkcie 70. a 80. rokov dokázal vyťažiť vkusovo neraz priamo pedagogicky inštruktívne a zároveň ironicky nadfahčené texty (knižný súbor *Literárne observatórium*, 1989), uchopil v polemickej štúdii *Tatarka alebo démon pátosu* (vyšla v novozaloženom časopise RAK 1996, č. 1) Tatarkove umelecké, esejistické a príležitostné texty spolu s jeho životnými peripetiami ako jeden veľký text, aby sa mohol sústrediť na ruptúry, disparátnosti, nekonzistentné posuny, usvedčujúce práve autora a dielo, v ktorom ústretoví interpreti (predovšetkým P. Zajac a M. Hamada) vidia alebo radi by videli originálne, obohacujúce utváranie zmyslu a exemplárnu hodnotu súčasnej slovenskej literatúry, resp. kultúry. Pri geste P. Zajaca dalo by sa, isteže, hovoriť o „hermeneutike dôvery“, kým pri geste V. Mikulu za o „hermeneutike podozrenia“ (opozitné pomenovania sú od P. Ricoeura). Diferencia tkvie však hlbšie. Teoretizovanie P. Zajaca v prácach *Tvorivosť literatúry* (1990), *Pulzovanie literatúry* (1993) a v nemecky vydanom súbore *Auf den Taubenfüsschen der Literatur* (1996) tenduje od východiskového teoretického konceptu technicistne semiotickej kreativity cez interpretácie desiatok kľúčových textov predovšetkým široko chápanej súčasnej slovenskej literatúry a mapovanie dnešných kultúrno-civilizačných rámcov literatúry vôbec až k existenciálne fenomenologicky odkrývanému životnému zmyslu ako k svojmu úbežníku; V. Mikula skoro až s nepriznaným alebo neuvedomovaným nietzscheánskym gestom zisťuje „signály neprítomnosti zmyslu, ktoré moderná skutočnosť nahusto vysielala“, ironizuje kresťanskú a humanistickú sebaimunizáciu voči týmto signálom, proti tradičnému pátosu viery alebo dnešnej sekularizovanej emfáze zmyslu stavia subverzívne gesto a praktiky. (Vec má aj implicitný politický motív: ak P. Zajac uvzato hľadá možné argumenty a oporné body pre odvrat slovenskej kultúry od nivelizujúcich a zahanbujúcich vzorov správania a tradícií nedávnych desaťročí, V. Mikula demonštruje skôr skepsu a ironický odstup.)

Vďaka sčasti rekonštruovanej, sčasti momentálne textovo do-inscenovanej diskusii o diele D. Tatarku vidieť, že dnešné rozpätie písania o literatúre siaha od priameho apelu k veľkým, ešte nesproblematizovaným hodnotám, čo svojich stúpcov nadchýňajú a zaväzujú, kým nezasvätených oponentov majú nemilosrdne usvedčovať, cez existenciálne angažované a interpretačne citlivé vystavovanie sa ruptúram, margám, ambiguitám, fragmentom ako miestam, kde dochádza k intenzívnejšiemu generovaniu zmyslu než v zdánlivo stabilných „centrách“, až po deziluzívne alebo hravé demaskovanie mýtizujúco-literárnych projekcií alebo teoretizujúcich anticipácií zmyslu, resp. demaskovanie voluntárneho pokrývania jeho absencie.

Dnešná situácia písania o literatúre dá sa exponovať aj cez jeho určujúce inšpirácie a tradície. Ako konfrontačné pozadie sa tu celkom prirodzene ponúka česká situácia: pochopiteľne, s rizikom nemalého zjednodušovania alebo skreslenia, aké predstavuje vždy pohľad zvonku, zotrvačne upriamený skôr na niektoré kľúčové zjavy a ich texty než hybnosť samotnej situácie. Estetický a poetologický štrukturalizmus sa naplno dostáva k slovu a spoluutvára dnešné teoretizovanie o literatúre, ako aj obraz literatúry posledných desaťročí v rade prác M. Červenku, M. Jankoviča, vo voľnejšom zmysle aj Z. Kožmína. Túto líniu ďalej obohacujúco rozvíjajú mladší historici a interpreti modernej a súčasnej českej literatúry J. Holý a J. Trávníček. Vydávanie textov V. Černého popri splácaní kultúrnej podľnosti a sprístupňovaní ich širokého poznatkového fondu poskytuje aj možnosť tradicionalisticky alebo postmoderne mobilizovať autorovu personalistickú kritickú konfesiu proti štruktúrálne analytickému prístupu k literatúre, ktorý však v uplynulých desaťročiach preukázal nemenšiu rezistenciu voči totalitárnym nárokom a pokušeniam než jeho niekdajší oponent v mene „osobnosti“, „charakteru“ a „kritiky patosom a inšpirácií“. K alternatívnym gestám voči súčasnej literatúre a písaniu o nej podnecujú solitérne zjavy J. Lopatku, J. Vohryzka, R. Grebeníčkovej a sčasti aj M. Suchomela, edične aktualizované v posledných rokoch.

Kontrapunkt štruktúrálne analytického poznávania literatúry a osobnostnej kritiky vyzerá podstatne inak v slovenských súvislostiach. Teoretické práce F. Miku zo 70. a 80. rokov napriek vnú-

teným alebo dobrovoľným mezalianciám ich autora s dobovou oficiálnou ideológiou boli prinajmenšom pre dve generácie nastupujúcich literárnych vedcov aj bez priamej väzby na Míkovo metodológiu školou vecnosti a interpretačného prístupu k textu; od polovice 80. rokov texty F. Miku, naposledy práca *Význam, jazyk, semióza* (1994), pri všetkej východiskovej lingvistickej kompetentnosti predstavujú slovensky rapsodickú verziu toho, čo V. Macura v súvislosti s J. Lotmanom a tartuskou školou priliehavo nazval – „jiná dekonstrukce“; prehodnocujúce domýšľanie vzťahu kódu a textu, langue a parole, axiomatizovaného, metodicky zaistovaného vedenia a na pôde ľudskej konečnosti vždy novo a inak vyvstávajúceho otvoreného porozumenia textom, poézii, druhým, svetu... V oblasti písania o súčasnej literatúre v projekte F. Miku napriek vonkajškovej nepodobnosti a osobnostnej odlišnosti produktívne pokračovali a sčasti aj pokračujú už viackrát spomínaní V. Mikula a P. Zajac. Už dve desaťročia fakticky uzavreté dielo klasika modernej slovenskej osobnostnej kritiky a kritickej eseje A. Matušku, ku ktorému sa paradoxne hlásil aj analytik literárneho textu a systematik literárnej vedy F. Miko, pripomenul síce v roku 1991 vydaný záverečný zväzok jeho spisov *Celistvosť literatúry*, ale samo Matuškov gesto a dielo v dnešnom písaní o literatúre autenticky prítomné nie je. Možno dnešní početní nelegitímni dediči publicisticky a vonkajškovo nadužívanej Matuškovkej esejistickej rétoriky urobia aspoň tú zásluhnú prácu, že touto svojou nezámernou demontážou akoby efektného povrchu obnažia pre možných nových čitateľov Matuškových textov jeho východiskovú múzickú citlivosť, schopnosť nekompromisného vkusového súdu, striktné rozlišovanie slovesného umenia od dobovo aktuálnych imitácií, odpor voči nacionálne tradicionalistickej fráze...

Z autorov, ktorí sa v uplynulých desaťročiach hlásili k A. Matuškov ako k možnosti ne-ideologického písania aj za oficiálneho monopolu socialistickej literatúry, okrem už spomenutého J. Vanoviča vydali knižne svoje texty J. Bžoch – *Literárne soboty* (1990), B. Kováč – *K studniciam života* (1992) a I. Kadlečík – *Z rečí v nížinách* (1993); bola to však skôr osobná satisfakcia proskribovaným autorom a edičné kompletizovanie toho, čo sa v prípade B. Kováča a I. Kadlečíka nestihlo ešte koncom 60. rokov alebo začiatkom 70. rokov. J. Bžoch ako po roku 1968 marginalizovaný autor náhodou dostal príležitosť v neliterárnej tlači, a tak roky kultivoval žáner novinovej recenzie, priebežne komentujúc aj pôvodnú tvorbu; B. Kováč začínal po roku 1956 ako mladý, šaldovsky inšpirovaný kritik, v 60. rokoch prešiel k monografickému štúdiu teórie a umeleckých praktík surrealistickej avantgardy, neskôr k fragmentárnemu načrtávaniu alternatívneho obrazu klasickej a modernej slovenskej poézie; I. Kadlečík začínal v 60. rokoch ako sústavný recenzent súdobej prózy, neskôr sa stal vari prvým samizdatovým kritikom próz českého samizdatu 70. rokov, aby nakoniec zakotvil v žánri fragmentárneho autobiografického a epistolárneho písania.

Eseje, kritiky a časovo apelatívne texty z druhej polovice a sklonku 60. rokov, ako aj z obdobia po roku 1989 spojil v súbore *Sizyfovský údel* (1994) kľúčový kritik 60. rokov M. Hamada. U M. Hamadu jemná analýza literárneho textu vyúsťovala do apelu k existenciálnej autentickosti, čo bolo odporom voči vonkajškovému angažovaniu umenia a človeka v mene triedy, dejín, spoločnosti, národa atď. Oproti totalitárnym alebo avantgardistickým agresívnym zásahom do umenia a skutočnosti kládol M. Hamada čoraz viac „básnickú transcendenciu“ ako schopnosť „ponechania“ (M. Heidegger), oslobodzujúcu zo „špatnej nekonečnosti“ ľudských účelov. Už v 60. rokoch bol v tomto zmysle M. Hamada solidárny s textami, myslením a postojmi K. Kosíka, J. Chalupického, V. Havla alebo J. Patočku. Z oblasti písania o literatúre M. Hamadu s jeho viacerými českými rovesníkmi spájalo spoločné východisko v štrukturalizme J. Mukařovského; pri M. Červenkovi to bolo ďalej hľadanie „zdrojov tvorivosti“ mimo dobovej povrchovej hektiky a pri M. Jankovičovi zasa dôraz na nepredurčené „dianie zmyslu“. Ak o Sizyfovskom údele M. Hamadu najsústredenejšie písali V. Mikula (*pražské Slovenské rozhľady* 1995, č. 3) a P. Zajac (*Kultúrne život* 1995, č. 4), tak sa paradoxne k nemu vyjadrovali autori, ktorí v prípade, že by nenastala násilná cezúra 70. a sčasti aj 80. rokov, boli by v zmysle generačného gesta skôr Hamadovými

polemickými oponentmi, zatiaľ čo dnes ich slovenská situácia 90. rokov chtiac-nechtiac stavia do jednej „línie odporu“. Aby nevznikal dojem iba vonkajškovej konfigurácie, treba dodať, že P. Zajac, ktorého aj zo súčasnej českej literárnej vedy a estetiky zrejme najviac oslovuje Jankovičova „nesamozrejmnosť“ a „dianie zmyslu“, nachádza v „básnickej transcendencii“ M. Hamadu antecedent a paralelu svojej dnešnej emfázy zmyslu. M. Hamada zasa solidarizujúco prečítal Zajacovu *Tvorivosť literatúry* (1990) a vystúpil proti jej politicky motivovaným zlovoľným dezinterpretáciám, možným paradoxne po roku 1989. Nie je to bludný alebo uzavretý kruh, ale latentné inšpiračné vírenie, do ktorého sa oddá čitateľsky a pracovne vstúpiť. Ako jeho ďalší okruh možno uviesť precízne a väčšinou aj ústretové lektúry, akých sa dostalo prácam P. Zajaca v českej literárnej vede a estetike od Z. Mathausera, J. Trávníčka atď.

Ešte väčšmi než príznačný diskusný chiazmus nad D. Tatarkom a chiazmus určujúcich tradícií alebo inšpirácií charakterizuje dnešnú slovenskú situáciu písania o literatúre napätie medzi chápaním literatúry ako masívnej inštitúcie v zmysle národnej a kultúrnej reprezentatívnosti a inštitúcie v omnoho subtilnejšom, krehkejšom, nerovnovážnejšom zmysle, ako ju vytvára autor v tvorivom osamotení, jeho traumy a fantazmy, autorské gesto, jazyk, text, očakávania a seba-identifikácie čitateľa alebo kritika... Opis aktuálnych legislatívnych, ekonomických a praktických krokov smerom k masívnej a centrálne kontrolovanej inštitucionalizácii kultúry, včítane literatúry, záujemca môže nájsť v „súhrnnej správe o stave spoločnosti“ Slovensko 1995 (1996) v kapitole o kultúre z pera P. Zajaca. Od roku 1989 urobila však literárna veda ako nezámernú kontraindikáciu niekoľko krokov k vecnému poznaniu, ako fungovala literatúra a literárny život v podmienkach ideologického monopolu – vtedy socialistickej literatúry. Kritik a historik modernej slovenskej prózy V. Petrík mohol zahrnúť do svojho súboru štúdií *Proces a tvorba* (1990) dávnejší rozsiahly text *Spory o novú literatúru*, koncipovaný a pôvodne časopisecky publikovaný za liberalizácie konca 60. rokov, tentoraz dal však maximálne vecnej a zároveň jemne ironickej rekonštrukcii rokov 1948-1953 expresívnejší názov *Spory a rozpory (K patológii 50. rokov)*. „Tvrdiť“, s gestom, aké sugeroval bezprostredne zlom z roku 1989, opísal mechanizmy a „ideologémy“ literatúry a literárneho života od roku 1945, resp. 1948, R. Bílik v práci *Industrializovaná literatúra (1945-1956)* z roku 1994, pričom polemicky sledoval prežívanie viacerých „ideologém“ až do súčasnosti. Náčrt literárneho života v rokoch 1945-1989 podal časopisecky (*Slovenská literatúra* 1994, č. 1-2 a 3). Výsledok a zároveň prísľub širšieho výskumu literárneho života predstavuje bohato dokumentovaný text editora a monografistu slovenskej medzivojnovej ľavicovej kultúry, resp. literatúry, Š. Druga *Z literárneho života v „krízových“ rokoch* (*Slovenská literatúra* 1992, č. 2, 3, 4), venovaný obdobiu, keď spisovateľské inštitúcie, fóra a periodiká suplovali politiku a totalitárna politika sa za to fatálne na dlhý čas pomstila literatúre a jej predstaviteľom. Pre 70. a 80. roky si podnes udržiava platnosť nielen z hľadiska literárneho života, ale aj ich poetologickej a hodnotovej skladby štúdia E. Jenčíkovej a P. Zajaca *Situácia súčasnej slovenskej literatúry* (*Slovenské pohľady* 1989, č. 2). Ustavične sa preskupujúca inštitúcia písania, interpretácie a kritiky, obnažovanie a prevrstvovanie semiotickej citlivosti a jazyka v kreatívnych aktivitách – to je „skrytým hrdinom“ opisu a výkladu autorského gesta a poetiky viacerých relevantných prozaikov 60. rokov, ktorí prešli peripetiami 70. a 80. rokov a podnes predstavujú ťažisko slovenskej prózy (R. Sloboda, V. Šíkula, J. Johanides, P. Vilikovský atď.) v knihe štúdií, esejí a kritik Z. Pruškovej *Keď si tak spomeniem na šesťdesiate roky...* (1994). Aktualizujúcu výstuž pre svoje úvahy autorka našla v Lyotardovom dôraze na „líniu odporu“, resp. „rezistenciu“ časti umenia tohto rýchle sa končiacého storočia proti nivelizačnému politickému a masmediálnemu tlaku, ako aj v Rortyho rozlíšení spoločenskej „liberálnej nádeje“, ktorá nás zaväzuje k rešpektu voči druhému a k solidarite s ním, a „privátnej ironie“, zameranej zasa egotisticky na kultivovanie vlastnej senzibility, problematizovanie a rozohrávanie nových seba-opisov. Doterajšie sporadické informatívne alebo parafrázujúce písanie o dekonštrukcii mení sa na dekonštruujúce písanie vo viacerých časopisecky

publikovaných textoch T. Horvátha, či už sa dotýkajú inštitúcie literárnej historiografie alebo problému autora, „neuralgických“ hraníc textu, jeho seba-referenčného zrkadlenia atď. Súčasné medzinárodné teoretické diskusie uvádzajú prekladateľsky do slovenského kontextu skôr filozofi, resp. historici a interpreti filozofických textov (F. Novosád, M. Marcelli, E. Gál, M. Petříček jr. a. h. atď.); z mladšej literárnovednej generácie sa takto angažuje P. Minár, ktorý odtiaľ čerpal aj podnety pre literárne tematologické štúdium tradičnej, afektívne zaťaženej kultúrnej opozície mesta a vidieka.

Aj keď uzavreté dielo literárneho teoretika a historika O. Čepana sa nedá zjednodušujúco začleniť do niektorej z oblastí dnešnej literárnovednej publikačnej a diskusnej prevádzky, predstavuje jej podnes zďaleka nevyťažené podložie a výzvu do budúcnosti. O. Čepan spájal štrukturalistické východiská analýzy literárneho diela a literárneho procesu s psychoanalyticky prehĺbeným výkladom autorského gesta a s avantgardistickou demontážou tradicionalisticko-ideologických predsudkov. Z pozostalosti na vydanie pripravený zväzok *Rázdelia romantizmu* po obdobných prácach z okruhu medzivojnovnej modernej, resp. avantgardnej prózy *Kontúry natu-rizmu* (1977) a prózy medzi realizmom a modernou *Stimuly realizmu* (1984) bude základnou rekonštrukciou obdobia, tendencií, autorov a textov, čo spoluurčili rozpätie a dilemy nielen novodobej slovenskej literatúry, ale aj politickej „slovenskej otázky“. Oproti prežívajúcemu ideologicky účelovému a totalitárne monolitnému usporadúvaniu literárnych javov kládol O. Čepan ich pluralitno-štruktúralnu rekonštrukciu. Vysoko profesionálne gesto a zdržanlivosť voči oficiálnym konceptom, ako aj kultúrnpolitickým rámcom súčasnej literatúry viedli k tomu, že napriek živému privátnemu sledovaniu jej nekonvenčných textov sa však O. Čepan, ktorý bol aj významným znalcom ruskej výtvarnej avantgardy, predovšetkým suprematizmu a konštruktivizmu (edície a štúdie venované K. Malevičovi a V. Tatlinovi), pracovne venoval skôr súdobému slovenskému výtvarnému umeniu: príťahovala ho významovo-tvarová radikalizácia od polovice 50. rokov po 80. roky. V uvoľnenejších 60. rokoch venoval poetológii súčasnej literatúry a metodológii písania o nej rad kratších teoretizujúcich textov – knižne *Literárne bagately* (1971, podstatná časť nákladu zničená), ktoré vďaka ironicky hravému, miestami parodickému alebo podvratnému „rukopisu“ akoby anticipovali ne jeden z dnešných post-trendov (reedíciu tejto Čepanovej knihy z roku 1992 venoval zaujímavú lektúru z pohľadu 90. rokov už spomenutý T. Horváth v *Slovenskej literatúre* 1993, č. 6).

(Aktuálnu situáciu a pracovnú kondíciu slovenskej literárnej vedy, reprezentovanej bratislavským Ústavom slovenskej literatúry SAV, mohol český záujemca posúdiť na základe monotematického čísla *Českej literatury* 1996, č. 3: aktuálne teoretizovanie zastupoval P. Zajac, dejiny staršej literatúry, resp. kultúry M. Hamada, rozpracované klasické personálne monografie M. Gáfrik s M. Rázusom a J. Vanovič s V. Černým; napokon tam boli ukážky z kolektívnych podujatí, kde sa spája interpretačná práca s istou popularizáciou, ukážky z pripravovaného slovníka diel slovenskej literatúry 20. storočia a zo zborníka interpretácií kľúčových diel od 60. rokov po súčasnosť.)

Nástup mladých záujemcov o literárnu publicistiku a kritiku, ktorí začali publikovať od konca 80. a v priebehu 90. rokov, synekdochicky predstavujú dva útlé zborníky *Fórum mladej literárnej kritiky* (1992) a *Fórum literárnej kritiky* 2 (1994). Aj keď vtedajšie periodiká poskytovali dosť publikačných príležitostí, mladí autori operatívne pochopili potrebu výraznejšej seba-prezentácie v mediálne atakovanom, spolitizovanom a textovo preplnenom svete; preto nejde o striktné a vyhranené generačný, literárny alebo metodologický nástup. A. Bžoch je germanista so záujmami vo viacerých oblastiach slovenskej literatúry, resp. kultúry; P. Darovec a V. Barborík sa angažujú ako recenzenti predovšetkým súčasnej prózy; P. Matejovič, ktorý nie je profesionálne spätý s literatúrou a jej inštitúciami, s nekrčovitou samozrejmou človeka píšuceho pre vlastné potešenie, sebauvedomenie alebo zdokonaľovanie (možno sugescia z obdivovaného príkladu J. Šafaříka)

nachádza a pomenúva v komentovaných literárnych textoch ich latentnú filozofickosť alebo politickosť, aby zasa s citlivosťou človeka literatúry sa sporadicky vyslovil k „veciam verejným“... Osobný „image“ s „videoklipovým“ leskom atraktívnych alebo módných záležitostí, hlavne z okruhu postmodernity, o ktoré je, napodiv, stále mediálno-publikačný záujem, spája najperformatívnejšie M. Kasarda, známy z aféry okolo jeho perziflážne-apokryfnej prózy. Práve vydal knižnú prácu o skupine a poézii „osamelých bežcov“ Správy z ľudského vnútra (1996), čo je po dlhšom čase prvá monografia o autoroch súčasnej literatúry: I. Štrpka a I. Laučík, menej už P. Repka, vďaka svojej poézii, vďaka skupinovému gestu a solidarite alebo vôbec určitému „mýtu“ sú v posledných rokoch v centre pozornosti záujemcov o poéziu, resp. aspoň „reči“ o nej. K ďalšiemu zaujímavému, rešpektovanému a favorizovanému autorovi súčasnej literatúry – P. Vilikovskému sa prihlásil vo svojom debute Násmiešne rozmlúvanie... (1996) už spomenutý P. Darovec: interpretačnú lektúru Vilikovského perziflážne-ironickej prózy Večne je zelený... (1989) situuje do „smiechovej“ a „nekanonickej“ línie slovenskej prózy (J. I. Bajza, J. Chalupka, J. Záborský; odtiaľ aj parodicky archaizujúci titul), čo odkazuje jednak na generačnú vôľu aspoň v synekdoche modelovať „iný“ obraz premien slovenskej literatúry, jednak na viac generácií zasahujúce sugescie zo „smiechovej kultúry“, resp. „karnevalu“ M. Bachtina alebo „heroikomiky“ K. Krejčího v zmysle subverzie vysokého, vážneho „kánonu“.

Ako alternatívnu inšpiráciu možno uviesť bratislavský feministický časopis Aspekt, ktorý v roku 1995 venoval „ženskému písaniu“ monotematické číslo, materiálmi dotované z prekladových, ako aj domácich zdrojov.

Dojem, že tieto fragmentárne poznámky o situácii písania o literatúre sú fatálne určené pisateľovou situáciou, t.j. jeho kolegiálnymi kontaktmi a okruhom kníh, čo si zadávažuje, nevyvráti už ani záverečné upozornenie na texty, ktoré z literárnovedných pracovísk mimo Bratislavy sa nepriamo alebo v širokom zmysle dotýkajú súčasnej literatúry a jej reflexie. Z nitrianskeho Ústavu literárnej a umeleckej komunikácie pri Vysokej škole pedagogickej je to 16. zväzok známeho zborníka O interpretácii umeleckého textu (1995), venovaný „drastickejšiemu a brutalite výrazu“, záležitosti dnes široko diskutovanej nielen akademicky, ale aj eticky, právne a pragmaticky. (Na základe kontaktov zo 70. a 80. rokov o nitrianskych výskumoch z oblasti interpretácie textu, literárnej komunikácie a kultúry sa pomerne často referuje aj v českých odborných periodikách; z tohto autorského okruhu sa v českých literárnych časopisoch viackrát objavil T. Žilka so svojou chronickou témou „text v postmoderne“.) Z prešovskej univerzity je to kolektívne podujatie z oblasti poetiky umeleckého textu, moderované na jednej strane významným a všestranným lingvistom J. Sabolom, ktorý reprezentuje lingvoštylistickú dimenziu problematiky, a na druhej strane zasa literárnym teoretikom a prozaikom S. Rakúsom, ktorý sa usiluje poetiku prózy precizovať zohľadňovaním psychologického podložia tvorby, témy a čítania, pričom do celej záležitosti diskretné vnáša svoju vlastnú tvorivú skúsenosť - naposledy súhrnne Rakúsova Poetika prozaického textu (1995).

Ak sa chce človek znútra orientovať v súčasnej literatúre, nezaujíma ho z písania o nej ani tak samozrejmé alebo vlastne dnes skôr ohrozované, kultúrne a vedecky preukazné „sebareprodukovanie“ vedeckých inštitúcií a ich bádateľsko-publikačnej prevádzky na jednej strane a zotrvačne pravidelné zapĺňanie literárno-publicistických a kritických rubrík na strane druhej; zaujímajú ho skôr momenty a situácie, kde sa teoretizujúce alebo kritické písanie seba-problematizujúco vystavuje literatúre bez zbytočného alibi inštitúcií, čo svojou „mikrofyzikou moci“ (M. Foucault) zabezpečujú a distribuujú „pravdu“. Pri týchto fragmentárnych poznámkach o situácii písania viedlo ma práve vecné poznanie a presvedčenie, že súčasná slovenská próza a poézia má viacero takýchto kritických partnerov.

Ako poznámku pod čiarou k celému predchádzajúcemu textu dovoľm si uviesť, že o niektorých autoroch a súvislostiach slovenskej literárnej vedy a kritiky od 60. rokov po súčasnosť, podaných tu v skratke, mal som možnosť v posledných rokoch viackrát písať obsiahlejšie: Oskár Čepan (27. 2. 1925 - 3. 9. 1992), Kultúrny život 1992, č. 39; Komentované metatexty - O Valérovi Mikulovi, Dotyky 1993, č. 5; Kováč, Bohuš: K studniciam života, Slovenská literatúra 1993, č. 6; Nad kritikami M. Hamadu. Doslov ku knihe M. Hamadu Sizyfovský údel (1994); K situácii písania o literatúre. In: Pôvodná literárna tvorba 1993 (1994); „Iná tvár“ slovenskej prózy (Z. Prušková: Keď si tak spomeniam na šesťdesiate roky...), Sme 19. 12. 1994; Entuziastické písanie J. Vanoviča v kontexte 60. rokov, Slovenská literatúra 1995, č. 5; Ein Chiasmus von Literaturtheorie und Lebenswelt. Doslov ku knihe P. Zajaca Auf den Taubenfüßchen der Literatur (1996).